

BERTOLD BRECHT

PĚT OBTÍŽÍ PŘI PSÁNÍ PRAVDY

O AUTOROVÍ

Kdo dnes chce bojovat proti lži a nevědomosti a psát pravdu, musí překonat přinejmenším pět obtíží. Musí mít odvahu psát pravdu, přestože se všude potlačuje; musí mít moudrost rozpoznat pravdu, přestože se všude zastírá; musí zvládnout umění ozřejmit, že pravda je zbraň; musí mít soudnost vybrat si ty, v jejichž rukou bude účinná; musí si osvojit lstivost, jak ji mezi těmito lidmi rozšiřovat. Tyto obtíže jsou veliké pro ty, kteří píšou za vlády fašismu, existují však i pro ty, kteří byli vyhnáni nebo uprchli, ba i pro takové spisovatele, kteří píšou v zemích měšťácké svobody.

1. ODVAHA PSÁT PRAVDU

Zdá se samozřejmostí, že autor má psát pravdu v tom smyslu, že ji nemá potlačovat nebo zamlčovat a že nemá psát nic nepravdivého. Nemá se sklánět před mocnými, nemá podvádět slabé. Je ovšem velmi těžké nesklánět se před mocnými a velmi výhodné podvádět slabé. Nelíbit se majetným znamená zřít se majetku. Zřít se zaplacení za vykonanou práci znamená za jistých okolností zřít se práce vůbec, a nepřijmout slávu od mocných znamená začasné nepřijmout slávu vůbec. K tomu je zapotřebí odvahy. Doby největšího útlaku jsou namnoze dobami, kdy se mnoho mluví o velikých a vznešených věcech. Je zapotřebí odvahy mluvit v takových dobách o tak nízkých a nepatrných věcech, jako je jídlo a bydlení pracujících, uprostřed mohutného pokřiku, že hlavní věcí je odříkání. Jsou-li rolníci zaplavováni poctami, je odvážné

mluvit o strojích a levném krmivu, které by jim poctívanou prací ulehčily. Vykřikují-li všechny vysílačky, že člověk bez vědění a vzdělání je lepší než člověk vědoucí, pak je odvážné se ptát: pro koho lepší? Je-li řeč o dokonalých a nedokonalých rasách, je odvážné ptát se, zdali ty hrozné nestvůrnosti nejsou plodem hladu a nevědomosti a války. Právě tak je třeba odvahy, aby člověk řekl pravdu sám o sobě, o sobě, jenž byl poražen. Mnozí, kteří jsou pronásledováni, ztrácejí schopnost poznat své chyby. Pronásledování se jim zdá vrcholem bezpráví. Pronásledující jsou zlí právě proto, že pronásledují, a oni, pronásledovaní, jsou pronásledováni pro svou dobrotivost. Ale toto dobro bylo přemoženo, poraženo a znemožněno, a bylo tedy dobrem slabým, dobrem špatným, neudržitelným, nespolehlivým: neboť není možné přiznat dobrou slabost jako řešti jeho vlhkost. Říkat, že dobří nebyli poraženi proto, že byli dobří, nýbrž proto, že byli slabí, k tomu je zapotřebí odvahy. Pravda se ovšem musí psát v boji s nepravdou a nesmí být něčím všeobecným, nedostupným, mnohoznačným. Tak všeobecná, nedostupná, mnohoznačná je přece právě nepravda. Prohlásí-li se o někom, že řekl pravdu, jistě nejdříve někteří nebo mnozí nebo jeden řekli něco jiného, lež nebo něco všeobecného, ale on řekl pravdu, něco praktického, skutečného, nepopíratelného, to, oč šlo.

Málo odvahy je zapotřebí k všeobecným stížnostem na špatnost světa a na triumf surovosti a k vyhrožování triumfem ducha — v části světa, kde je to ještě dovoleno. Tam mnozí vystupují, jako by na ně byla namířena děla, zatím co jsou na ně namířena toliko divadelní kukátka. Vykřikují své všeobecné požadavky do světa přátel bezúhonných lidí. Žádají všeobecnou spravedlnost, pro niž nikdy nic neudělali, a všeobecnou svobodu dostat část kořisti, z níž dlouho dostávali podíl. Považují za pravdu jen to, co hezky zní. Je-li pravda něco vyčíslitelného, suchého, faktického, něco, co s námahou hledáme a co si žádá studia, pak to není pravda pro ně, není to nic, co by je opájelo. Mají jen vnější vzezření těch, kdož říkají pravdu. Svízel je v tom, že nevědí, co je pravda.

2. MOUDROST ROZPOZNAT PRAVDU

Poněvadž je obtížné psát pravdu, neboť se všude potlačuje, zdá se mnohým, že je to jen věc smýšlení, zdali se pravda píše či nepíše. Domnívají se, že je k tomu zapotřebí pouze odvahy. Zapomínají na druhou obtíž, na obtíž najít pravdu. Nedá se říci, že najít pravdu je snadné.

Především není ani snadné vypátrat, o které pravdě stojí za to mluvit. Tak na příklad nyní, viditelně před celým světem, klesá jeden z velkých civilizovaných států za druhým do nejhlubšího barbarství. Nadto každý ví, že vnitřní válka, vedená nejstrašlivějšími prostředky, může se každým dnem přeměnit ve vnější válku, po níž z našeho světadílu zbude možná jen hromada trosek. To je bezpochyby pravda, ale je ovšem ještě více pravd. Tak např. není nepravdivé, že židle mají sedací plochy a že déšť padá seshora dolů. Mnozí básníci píší pravdy tohoto druhu. Podobají se malířům, kteří pokrývají stěny potápějících se lodí zátišími. Naše prvá obtíž pro ně neexistuje, a přece mají dobré svědomí. Nezviklatelní mocnými, ale nezvikláni ani křikem znásilňovaných, malují si své obrázky. Nesmyslnost jejich počínání vyvolává i v nich samých „hluboký“ pesimismus, který prodávají za slušné ceny a k němuž by měli vůči těmto mistrům a těmto koupím spíše oprávnění druzí lidé. Přitom není ani snadné rozeznat, že jejich pravdy jsou jako ty pravdy o židlích nebo o dešti; znějí obvykle docela jinak, tak jako pravdy o důležitých věcech. Neboť umělecká tvorba spočívá přece právě v tom, že se nějaké věci dodá váhy.

Teprve při přesném zkoumání poznáme, že tito umělci jenom říkají, že židle je židle a že nikdo nemůže udělat nic proti tomu, aby déšť nepadal dolů.

Tito lidé nenalézají pravdu, o které stojí za to psát. Jiní opět se skutečně zabývají nejnaléhavějšími úkoly, nebojí se ani držitelů moci ani chudoby, přesto však nejsou s to pravdu najít. Chybějí jim znalosti. Jsou plni starých pověr a slavných předsudků, jež byly v dávných dobách často krásně formulovány. Svět je pro ně příliš spleť, neznají fakta a nevidí souvislosti. Kromě názoru je třeba znalostí, které si lze osvojit, a metod, jimž se lze naučit. V tomto čase zmatků a velkých změn je nezbytná pro všechny, kdož píšou, znalost materialistické dialektiky, ekonomie a dějin. Lze si ji osvojit z knih i praktickým návodem, což se ovšem neobejde bez příle. Mnohé pravdy, kusé pravdy nebo věcné skutečnosti, které vedou k jejímu nalezení, lze objevit jednodušším způsobem. Chceme-li hledat, je dobře mít metodu, ale můžeme nalézt i bez metody, ba i bez hledání. Ale takovouto náhodnou cestou sotva dosáhneme takového zobrazení pravdy, aby lidé na základě tohoto zobrazení věděli, jak mají jednat. Lidé, kteří sepisují jenom drobná fakta, nejsou s to věci tohoto světa ozřejmit. Pravda však má jenom tento účel, žádný jiný. Takoví lidé nedorostli požadavku psát pravdu. Chce-li někdo psát pravdu a je-li schopen ji poznat, zbývají mu ještě tři obtíže.

3. UMĚNÍ OZŘEJMIT, ŽE PRAVDA JE ZBRAŇ

Pravda se musí říkat kvůli důsledkům, které z ní plynou pro jednání. Jako příklad pravdy, z níž nelze vyvodit žádné důsledky nebo z níž lze vyvodit důsledky pochybné, poslouží nám velmi rozšířený názor, že v některých zemích panují špatné poměry, které pocházejí z barbarství. Podle tohoto pojetí je fašismus vlna barbarství, která postihla některé země jako živelná pohroma.

Podle tohoto pojetí je fašismus novou, třetí mocí vedle kapitalismu a socialismu (a nad nimi); nejen socialistické hnutí, ale i kapitalismus by podle toho mohly bez fašismu dále existovat atd. To je ovšem fašistické tvrzení, kapitulace před fašismem. Fašismus je historická fáze, do níž kapitalismus vstoupil, tudíž něco nového a zároveň starého. Kapitalismus existuje ve fašistických zemích už jen jako fašismus a proti fašismu je možno bojovat jedině jako proti kapitalismu, jako proti nejjobna-ženějšímu, nejdrzejšímu, nejdrtivějšímu a nejpodvodnějšímu kapitalismu.

Jakpak chce teď někdo říkat pravdu o fašismu, s nímž nesouhlasí, nechce-li říkat nic proti kapitalismu, který jej plodí? Jak má být potom jeho pravda použitelná?

Ti, kdož jsou proti fašismu, aniž jsou proti kapitalismu, ti, kdož nařikají nad barbarstvím, které pochází z barbarství, podobají se lidem, kteří chtějí sníst svůj podíl z tele, tele však nemá být poraženo. Chtějí tele sníst, ale nechtějí vidět krev. Lze je uspokojit tím, když si řezník umyje ruce, nežli jim maso předloží. Nejsou proti vlastnickým poměrům, které vedou k barbarství, jsou pouze proti barbarství. Pozvedají svůj hlas proti barbarství a činí tak v zemích, v nichž panují tytéž vlastnické poměry, kde si však řezníci ještě myjí ruce, nežli maso předloží.

Hlasité obžaloby barbarských opatření působí snad krátký čas, dokud posluchači věří, že v jejich zemích by k takovým opatřením nemohlo dojít. Jisté země jsou s to udržet si ještě své vlastnické poměry s menší mírou násilných prostředků nežli jiné země. Jim prokazuje demokracie ještě služby, k jakým jiné země musí použít násilí, zaručuje jim totiž vlastnictví výrobních prostředků.

Monopol na továrny, doly, pozemky vyvolává všude barbarské poměry; ty jsou však méně viditelné. Barbarství se projeví, jakmile se dá monopol ubránit už jen otevřeným násilím.

Některé země, které dosud nemají zapotřebí zřít se kvůli barbarským monopolům i formálních záruk právního státu ani takových příjmů, jako je umění, filosofie, literatura, naslouchají obzvláště rády takovým hostům, kteří obviňují svou vlast, že se těchto příjmů zřekla, protože jim z toho plynou výhody ve válkách, jež se očekávají. Máme snad říkat, že pravdu poznali ti, kteří např. hlasitě požadují neúprosný boj proti Německu, „neboť Německo je v této době opravdovým domovem zla, filiálkou pekla, sídlem Antikristovým“? Řekněme raději, že jsou to pošetilí, bezmocní a škodliví lidé. Neboť důsledkem tohoto žvástu je požadavek, aby tato země byla vyhlazena. Celá země se všemi svými lidmi, neboť jedovatý plyn si nevyhledává viníky, když usmrcuje.

Lehkovážný člověk, který pravdu nezná, vyjadřuje se všeobecně, vznešeně a nepřesně. Blábolí o „těch“ Němcích, nařiká nad „tím“ zlem a posluchač v nejlepším případě neví, co dělat. Má se rozhodnout, že nebude Němcem? Zmizí peklo, bude-li dobrý? Tétož druhu jsou i tlachy o barbarství, jež vzniká z barbarství. Podle nich barbarství pochází z barbarství a končí mravností, k níž vede vzdělání. To všechno je vyjádřeno zcela všeobecně, nikoli proto, aby z toho vplynuly důsledky pro jednání, a neříká to v podstatě nikomu nic.

Takové výklady ukazují jen několik málo článků z řetězce příčin a vydávají určité hnací síly za síly neovladatelné. V takových výkladech je mnoho temného, co kryje síly, které připravují katastrofy. Trochu světla, a už se objeví jako viníci katastrof lidé! Neboť žijeme v době, kdy osudem člověka je člověk.

Fašismus není žádná přírodní katastrofa, kterou lze pochopit z „přirozené“ lidské povahy. Ale i přírodní katastrofy jsou někdy podány tak, že to je hodno člověka, protože se apeluje na jeho sílu k boji.

V mnoha amerických časopisech se po velikém zemětřesení, které zničilo Jokohamu, objevily fotografie, na nichž bylo vidět samé sutiny. Pod tím byl nápis „Steel Stood“ (ocel zůstala stát), a opravdu, kdo na první pohled viděl jen ruiny, zpozoroval nyní, upozorněn textem pod obrázkem, že několik vysokých budov zůstalo stát. Z popisů, kterými lze charakterizovat zemětřesení, jsou nesporně nejdůležitější popisy stavebních inženýrů, které si všímají půdních přesunů, síly otřesů, uvolňujícího se tepla atd. a vedou ke konstrukcím, jež zemětřesení odolají. Kdo chce popsat fašismus a válku, velké katastrofy, které nejsou katastrofami přírodními, musí předložit proveditelnou pravdu. Musí ukázat, že to jsou katastrofy, které obrovským masám lidí pracujících bez vlastních výrobních prostředků připravují majitelé těchto prostředků.

Má-li se s úspěchem psát pravda o špatných poměrech, musí se psát tak, aby se daly poznat jejich příčiny, jimž je možno zabránit. Poznají-li lidé tyto příčiny, mohou proti špatným poměrům bojovat.

4. SOUDNOST VYBRAT SI TY, V JEJICHŽ RUKOU BUDE PRAVDA ÚČINNÁ

Staletými zvyklostmi obchodu s písemnostmi na trhu názorů a popisů, tím, že píšícímu byla odřata starost o to, co napsal, nabyl autor dojmu, že jeho zákazník nebo objednavatel, jeho prostředník, předává jeho výtvary všem lidem. Myslel si: já mluvím a kdo slyšet chce, ten mě slyší. Ve skutečnosti mluvil; a slyšeli ho ti, kdo mohli platit. Jeho slova neslyšeli všichni a kdo je slyšeli, nechtěli slyšet všechno. O tom už bylo řečeno mnoho, i když pořád ještě příliš málo; chci zde jen vyzvednout to, že z původního „psát někomu“ se stalo jen „psát“. Pravdu však nelze prostě psát; nutno ji psát někomu, kdo si s ní může nějak poradit. Poznání pravdy je proces společný autorům i čtenářům. Aby člověk mohl dobré věci říkat, musí umět dobře naslouchat a musí dobré věci slyšet. Pravda se musí říkat s rozmyslem a s rozmyslem se musí i přijímat. A pro nás, kteří píšeme, je důležité, komu ji říkáme a kdo ji říká nám. Musíme pravdu o špatných poměrech říkat těm, pro něž jsou tyto poměry nejhorší, a musíme se ji od nich dovídat. Nesmíme mluvit jen k lidem určitého smýšlení, ale i k lidem, jimž toto smýšlení na základě jejich situace přísluší. A vaši posluchači se mění neustále! Ba i s katy se dá mluvit, když už nedostávají peníze za věšení nebo když nebezpečí je příliš veliké. Bavorští sedláci byli proti jakémukoli převratu, ale bylo možné získat je pro převrat ve chvíli, kdy se po dosti dlouhé válce jejich synové vraceli domů a v hospodářstvích už pro ně nebylo místo.

Pro píšící lidi je důležité zvolit pro pravdu správný tón. Obvykle je slyšet tón velmi něžný, lkavý, hlas lidí, kteří nejsou s to ublížit ani mouše. Kdo tenhle tón zaslechne a je v bídné situaci, tomu je ještě bídněji. Tak mluví lidé, kteří možná nejsou nepřátelé, ale rozhodně to nejsou žádní spolubojovníci. Pravda je něco válečnického, nebojuje jenom proti nepravdě, nýbrž proti určitým lidem, kteří nepravdu šíří.

5. LSTIVOST ŠÍŘIT PRAVDU MEZI MNOHA LIDMI

Četní lidé — hrdí na to, že mají odvahu k pravdě, šťastní, že ji našli, znavení možná prací, jíž je třeba, aby byla pravda podána přístupně, netrpělivě čekající na zakročení těch, jejichž zájmy hájí — tito četní lidé nepovažují za nutné používat při šíření pravdy ještě i zvláštní lstivosti. Tak ztratí často jejich práce celý svůj účinek. Ve všech dobách se k šíření pravdy, byla-li potlačována a zastírána, používalo lsti. Konfucius falšoval starý, vlastenecký historický kalendář. Změnil jen jistá slova. Stálo-li tam, že „vládce provincie Kun dal usmrtit filosofa Vana, protože řekl to a to“, dosadil Konfucius namísto usmrtit „zavraždit“. Stálo-li tam, že tyran ten a ten zahynul při atentátu, dosadil „byl odstraněn“. Tím razil Konfucius cestu novému hodnocení historie.

Kdo říká v naší době obyvatelstvo místo národ a pozemkové vlastnictví místo půda, nepodporuje už tím mnohé lži. Odnímá slovům jejich pochybnou mystiku. Slovo národ znamená jistou jednotnost a naznačuje společné zájmy, mělo by se ho tedy používat, jen mluví-li se o více národech, protože nanejvýš pak si lze představit společné zájmy. Obyvatelstvo jednoho kraje má různé, i protichůdné zájmy, a to je pravda, která se potlačuje. Tak i ten, kdo říká půda a líčí nosům a očím polnosti, hovoří o jejich zemité vůni a o jejich barvě, podporuje lži vládnoucích; neboť nezáleží na úrodnosti půdy, ani na lásce člověka k této půdě, ani na píli, nýbrž hlavně na ceně obilí a na ceně práce. Ti, jimž plynou z půdy zisky, nejsou totožní s těmi, kteří na ní pěstují obilí, a bursy vůni hroudy neznají. Voní po něčem jiném. Naproti tomu správné slovo je pozemkové vlastnictví; lze jím méně podvádět. Místo slova disciplína by se tam, kde vládne útlak, mělo používat slova poslušnost, protože disciplína je možná i bez vládců a je proto ušlechtlejší než poslušnost. A lepší než slovo čest je výraz lidská důstojnost. Při něm nezmizí jednotlivec tak

snadno ze zorného pole. Vždyť víme, jaká sebranka se hrne, aby směla hájit čest národa! A jak marnotratně rozdělí sytí čest těm, kteří je nasycují, ačkoli sami hladovějí. Lsti Konfuciovy lze použít i dnes. Konfucius nahradil neospravedlnitelné úsudky z historie národa úsudky ospravedlnitelnými. Angličan Thomas More popisoval v jedné utopii zemi, v níž panovaly spravedlivé poměry — tato země se velmi lišila od země, v níž žil, ale velmi se jí podobala, až na ty poměry!

Lenin, ohrožovaný carskou policií, chtěl vylíčit, jak ruská buržoasie vykořisťuje a utlačuje ostrov Sachalin. Dosadil místo Ruska Japonsko a místo Sachalinu Koreu. Metody japonské buržoasie připomínaly všem čtenářům metody ruské buržoasie na Sachalinu, ale spis nebyl zakázán, protože Japonsko bylo s Ruskem znepřáteleno. Mnoho věcí, které se v Německu nesmějí říkat o Německu, smějí se říkat o Rakousku. Je mnoho lstí, jimiž lze oklamat podezřívavý stát.

Voltaire bojoval proti církevní víře v zázraky tím, že napsal galantní báseň o Panně orleánské. Popisoval zázraky, které se bezpochyby musily stát, aby mohla Johanka v armádě a u dvora a mezi mnichy zůstat pannou.

Eleganci svého stylu a tím, že líčil erotická dobrodružství z bujného života vládnoucích, svedl panstvo k tomu, že obětovalo náboženství, které jim opatřovalo prostředky pro tento uvolněný způsob života. Ba umožnil tak, že se jeho práce nezákonnými cestami dostaly k těm, jimž byly určeny. Mocní páni z řad jeho čtenářů podporovali nebo trpěli šíření jeho děl. Obětovali tak policii, která ochraňovala jejich zábavy. A veliký Lucretius výslovně zdůrazňuje, že si pro šíření epikurejského ateismu velmi mnoho slibuje od krásy svých veršů. Vysoká literární úroveň může být vsutku ochranou výpovědi. Mnohdy ovšem vzbuzuje i podezření. Pak lze uvažovat o tom, jak tuto úroveň třeba úmyslně snížit. Dochází k tomu např. tehdy, když v opovrhované formě kriminálního románu vpašujeme na nenápadná místa líčení špatných poměrů. Taková líčení by kriminální román naprosto ospravedlnila. Veliký Shakespeare snížil úroveň na základě mnohem nepodstatnějších úvah, když napsal s úmyslnou matností řeč, s níž Coriolanova matka vystupuje proti synovi táhnoucímu na otcovské město — chtěl, aby byl Coriolanus od svého plánu odvrácen nikoli skutečnými důvody nebo hlubokým pohnutím, nýbrž jistou pohodlností, s níž se poddal starému zvyku. U Shakespeara v řeči Antoniově nad mrtvolou Caesarovou nalezneme i příklad lstivě rozšiřované pravdy. Antonius ustavičně zdůrazňuje, že Caesarův vrah Brutus je ctihodný muž, ale popisuje i jeho čin, a popis tohoto činu je působivější nežli popis jeho strůjce; řečník se tak sám dá přemoci skutečností; obdaří je větší výmluvností nežli „sebe sama“. Egyptský básník, který žil před čtyřmi tisíci lety, použil podobné metody. Byla to doba velkých třídních bojů. Dosud vládnoucí třída se jen s námahou ubránila svému velkému odpůrci, dosud sloužící části obyvatelstva. V básni vystoupí u vládcova dvora mudrc a vyzývá k boji proti vnitřním nepřátelům. Dlouho a důrazně líčí nepořádky, které způsobilo povstání nižších vrstev. Toto líčení vypadá takto:

Je to přece tak: Vznešení jsou samý nárek a nepatrní samá radost. Každé město praví: Nechte nás vypudit silné z našeho středu.

Je to přece tak: Úřady se otvírají a listiny se z nich odnášejí; z nevolníků se stávají páni.

Je to přece tak: Synáčka ze vznešeného rodu už nepozná nikdo; dítě vládkyně stává se dítětem její otrokyně.

Je to přece tak: Měšťany zapřáhli k žernovům. A ti, kdož nikdy nespátřili světlo dne, vyšli z temnot.

Je to přece tak: Obětní skříňky z ebenového dřeva se rozbíjejí; z drahocenného sesnemového dřeva se štípou postele.

Hle, residence se zhroutila v jediné hodině.

Hle, z chudáků této země stali se boháči. Hle, kdo neměl chleba, má nyní stodolu; zásoby jeho sýpky jsou majetkem jiného.

Hle, člověku dělá dobře, když nic nejí.

Hle, kdo neměl ani zrnko, má nyní stodoly; kdo si chodil pro obilní podporu, sám nyní dohlíží na její rozdělení.

Hle, kdo neměl ani spřežení volů, má jich teď houfy; kdo si nemohl opatřit zvířata za svůj pluh, má nyní stáda dobytka.

Hle, kdo si nemohl vystavět komoru, má nyní čtyři stěny.

Hle, hodnostáři hledají přístřeší v sýpce; kdo stěžil si směl odpočinout na hradbách, má nyní lůžko.

Hle, kdo dříve si nevytesal člun, má nyní lodi; když jejich majitel za nimi hledí, nejsou už jeho.

Hle, kdož měli šatstvo, jsou nyní v hadrech; kdo tkal jen pro jiné, má nyní jemné prádlo.

Boháč spí žízniv; kdo jindy ho prosil o přízeň, má nyní silné pivo.

Hle, kdo vůbec nerozuměl hře na harfu, má nyní harfu sám; ten, před nímž se nezpívalo, velebí nyní hudbu.

Hle, kdo z bídy spal s ženou beze sňatku, nalézá nyní dámy; ta, co se zhlížela ve vodě, má nyní zrcadlo.

Hle, nejvyšší páni země pobíhají bez zaměstnání. Velikým už nikdo nic nehlásí. Kdo byl poslem, vysílá teď jiného posla ...

Hle, tady je pět mužů, které vyslal jejich pán. Říkají: Chod' si teď touto cestou sám, my jsme u cíle.

Je jasné, že toto je líčení nepořádku, jenž se musí utlačovaným jevit jako stav velmi vábivý. A přece lze básníka těžko chytat za slovo. Výslovně tyto poměry odsuzuje, byť špatně ...

Jonathan Swift v jedné brožuře navrhoval, aby se děti chudých nakládaly do soli a prodávaly jako maso. Pak prý země dosáhne blahobytu. Pořídil přesné výpočty, které dokazovaly, že se dá mnoho ušetřit, když se lidé ničeho nezaleknou.

Swift si nasadil masku hlupáka. Ve věci, jejíž nestydatost musila být každému zřejmá, obhajoval s velkým vzletem a s velkou důkladností jistý způsob myšlení, který sám nenáviděl. Každý mohl být chytřejší nebo alespoň humánnější nežli Swift, zvláště ten, kdo až dosud nezkoumal jisté názory až do důsledků, které z nich plynou.

Propagovat myšlení, ať už v kterékoli oblasti, je věci potlačovaných prospěšné. Taková propaganda je velmi potřebná. Za vlád, které slouží vykořisťování, považuje se myšlení za něco nízkého.

Za nízké se považuje to, co je prospěšné těm, kdož jsou utlačováni. Za nízkou se považuje stálá starost o nasycení; zhrdání poctami, jež se slibují obhájčům země, kteří v ní hladovějí; pochybnosti o vůdci, když vede do neštěstí; nechuť k práci, která člověka neuživí; odpor proti nátlaku jednat nesmyslně; lhostejnost k rodině, které by už zájem nepomohl. Hladovějícím se spílá jako žroutům, kteří nemají co hájit, jako zbabělcům, kteří pochybují o svém utlačovateli, jako lidem, kteří pochybují o své vlastní síle, kteří chtějí mzdu za svou práci, jako lenochům atd. Za takových vlád se myšlení všeobecně považuje za nízké a má špatnou pověst. Nikde se už myslit neučí, a kde se myšlení vyskytne, je pronásledováno. Přesto jsou pořád oblasti, kde je možno na úspěchy myšlení beztravně poukázat; to jsou ony oblasti, v nichž diktatury myšlení potřebují. Tak je např. možno dokazovat úspěchy myšlení v oblasti válečné vědy a techniky. Myšlení je také zapotřebí, má-li se pomocí organizace a vynalézáním náhražkových látek šetřit zásobami vlny. Zhoršení potravin, výcvik mládeže pro válku, to vše si žádá myšlení: lze to popsat. Chválu války, neuváženého cíle tohoto myšlení, lze lživě pominout; tak může myšlení, plynoucí z otázky, jak nejlépe vést válku, navodit otázku, má-li tato válka smysl, a může se ho použít při otázce, jak nesmyslné válce nejlépe zabránit.

Tuto otázku je samozřejmě obtížné klást veřejně. Může tedy propagované myšlení zůstat nevyužitkováno, to znamená minout se účinkem? Může. Aby v době, jako je naše, zůstal zachován útlak, sloužící vykořisťování jedné (větší) části obyvatelstva částí druhou (menší), je zapotřebí zcela určitého základního postoje obyvatelstva, který musí převládnout ve všech oblastech. Objev v oblasti zoologie, jako je objev Angličana Darwina, mohl se stát vykořisťování pojednou nebezpečný; přesto se o něj nějakou dobu zajímala toliko církev, kdežto policie ještě nic nepozorovala. V posledních letech vedlo bádání fyziků v oblasti logiky k důsledkům, které přece jen mohly být nebezpečné četným článkům víry, sloužícím útlaku. Pruský státní filosof Hegel, zabývající se obtížnými výzkumy v oblasti logiky, odkázal Marxovi a Leninovi, klasikům proletářské revoluce, metody nedocenitelné hodnoty. Vědy se vyvíjejí ve vzájemné souvislosti, ale nerovnoměrně, a stát není schopen všechno postřehnout. Předbojovníci pravdy mohou si vybrat bojová stanoviště, která jsou poměrně nepozorována. Všechno záleží na tom, aby se učilo správnému myšlení, myšlení, které všechny věci a jevy zkoumá z hlediska pomíjivosti a změnitelnosti. Vládnoucí mají velký odpor vůči prudkým změnám. Chtěli by, aby všechno zůstalo při starém, nejlépe na tisíc let. Nejlépe by bylo, kdyby se měsíc zastavil a slunce neběželo dál! Pak už by nikdo nedostal hlad a nechtěl by večer jíst. Když oni vystřelili, nemá už být dovoleno vystřelit protivníkovi, jejich výstřel měl být poslední. Způsob nazírání, všímající si zvláště věci pomíjivých, je dobrým prostředkem k povzbuzení utlačovaných. I to, že v každé věci a v každé situaci se objevuje a narůstá rozpor, je něco, co je třeba vítězům stavět před oči. Takovému způsobu nazírání (jako při dialektice, při učení o plynutí věcí) se lze naučit při zkoumání věcí, které vládnoucí nějakou dobu unikají. Tohoto způsobu nazírání lze použít v biologii nebo v chemii. Ale i při líčení osudů nějaké rodiny možno se mu naučit, aniž vzbudíme přílišnou

pozornost. Závislost každé věci na mnoha jiných, které se stále mění, je myšlenka nebezpečná diktaturám a může se vyskytovat v rozličných podobách, aniž by policii dala možnost zasáhnout. Dokonalý popis všech okolností a procesů, jimiž je postižen muž, který si otvírá trafikou, může být tvrdým úderem proti diktatuře. Každý, kdo trochu přemýšlí, přijde na to, proč. Vlády, které vedou masy lidí do bídy, musí zabránit tomu, aby lidé v bídě myslili na vládu. Mluví mnoho o osudu. Osud, ne oni, zavinil nedostatek. Kdo se pídí po příčině nedostatku, je zatlačen dřív, nežli narazí na vládu. Ale je možno vystupovat proti tlachům o osudu všeobecně; je možno ukázat, že člověku připravují osud lidé.

To se dá udělat opět různým způsobem. Může se např. vyprávět historie selské usedlosti, třeba islandského dvorce. Celá vesnice mluví o tom, že na tomto hospodářství lpí prokletí. Hospodyně skočila do studně, hospodář se oběsil. Jednoho dne je svatba, hospodářův syn se žení s dívkou, která přináší do manželství několik polí. Prokletí dvorce pomine. Vesnice není v posuzování tohoto šťastného obratu jednotná. Jedni jej přičítají radostné povaze mladého sedláka, druzí polím, která dostala mladá selka věnem a s nimiž je dvorec teprve životaschopný. Ale i v pouhé básni líčící krajinu lze něčeho dosáhnout, totiž když se do přírody vtělí věci vytvořené člověkem.

Je třeba Istivosti, chceme-li šířit pravdu.

SHRNUTÍ

Velkou pravdou naší epochy (jejímž poznáním sice ještě není pomoheno, bez jejíhož poznání však nelze najít žádnou jinou důležitou pravdu) je to, že náš světadíl upadá do barbarství, protože se násilím zachovává soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Co je platno psát něco odvážného, z čeho vyplývá, že stav, do něhož klesáme, je barbarský (což je pravda), není-li jasné, proč do tohoto stavu upadáme? Musíme říci, že lidé jsou mučeni, protože mají být zachovány vlastnické poměry. Samozřejmě, když to řekneme, ztratíme mnoho přátel, kteří jsou proti mučení, protože věří, že vlastnické poměry by mohly zůstat zachovány i bez mučení (což není pravda).

Musíme říkat pravdu o barbarských poměrech v naší zemi, aby se mohlo udělat to, co je zahladí, totiž to, čím se změní vlastnické poměry.

Dále to musíme říkat těm, kteří vlastnickými poměry nejvíc trpí a mají na jejich změně nejvíc zájmu, dělníkům a těm, které k nim můžeme přivést jako spojence, protože vlastně také nevládní výrobní prostředky, i když se podílejí na ziscích.

A musíme za páte užívat Isti.

A všech těchto pět obtíží musíme řešit v jedné a téže době, neboť nemůžeme zjistit pravdu o barbarských poměrech, aniž bychom přitom myslili na ty, kteří jimi trpí. A zatím co neustále setřásajíce jakoukoli podobu zbabělosti hledáme pravdivé souvislosti se zřetelem k těm, kdo jsou ochotni použít svých vědomostí, musíme myslet ještě i na to, jak jim podat pravdu tak, aby mohla být v jejich rukou zbraní, a zároveň tak Istivě, aby to nepřítel neobjevil a nepřekazil.

Tolik se žádá, když se chce, aby spisovatel psal pravdu.

(1934)

Bertold Brecht – Myšlenky, Československý spisovatel, Praha
1958.